

ISSN 2311-214 X

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ,
ПСИХОЛОГІЇ, ПЕДАГОГІКИ**

№2 (27) 2015
ТОМ 2

УДК 316+159.9+37](082)

*Заснованик, редакція
та видавець*

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Наведено результати теоретичних, прикладних та науково-експериментальних досліджень з актуальних питань соціології, психології та педагогіки.

Для науковців, викладачів, соціальних працівників, практичних психологів, студентів.

УДК 316+159.9+37](082)

Issue deals with the results of theoretical, empirical and scientific-experimental researches in the actual problems of sociology, psychology, pedagogic and social work.

It is of interest to scientists, teachers, social workers, psychologists-practitioners and students.

Свідоцтво про державну реєстрацію: КВ №9244 від 11.10.2004

Рекомендовано Вищою Атестаційною комісією України

як фахове видання з соціології та психології

(Постанова Президії ВАК України №1 – 05/8 від 22 грудня 2010 року),

педагогіки (Постанова Президії ВАК України №1 – 05/5 від 31 травня 2011 року)

Головний редактор: Судаков В.І.- д.соц. н., проф.

Редакційна колегія:

Куценко О.Д. - д.соц. н., проф., заст. гол. ред., Яковенко Ю.І. - д.соц.н., проф., Горбачик А.П. - к. фіз.-мат. н., доц., Соболевська М.О - д.соц.н., доц., відп секр секц., Малес Л.В.- д.соц н., доц., Челак В.В.- д. соц. н., доц., Коваленко А.Б. – д. психол.н., проф., заст. відп. ред. , Бурлачук Л.Ф. - д.психол.н., проф., Швалб Ю.М. - д.психол.н., проф., Данилюк І.В. – д.психол.н., проф., Лещенко М.П. –д.пед.н., проф. заст. відп. ред., Плахотнік О.В.- д.пед. н., проф, Головко Б.А.- д.філос н., проф., Марушкевич А.А. – д. пед.н., проф., Норкіна О.Ф. – к.пед.н., відп. секр. секц.

Рекомендовано до друку

*Вченою радою факультету психології
(протокол № 11 від 28 травня 2015 року)*

Адреса редакції, видавця: 03187, Київ-187, пр. Глушкова, 4д, к.501 , тел: 044-521-32-63 , e-mail: apsp@ukr.net

ISSN 2311-214X

© КНУ імені Тараса Шевченка, 2015

ЗМІСТ

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ	4
Віннічук Н.В.	4
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЯПОНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ	4
Жихорська О.В.	12
СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ НАВЧАЛЬНО-ДОПОМІЖНОГО ПЕРСОНАЛУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ	12
Капран С. Б.	21
НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ	21
Кипиченко Н. С.	30
ДІАГНОСТУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ	30
Марушкевич А.А.	38
ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РІВНЯ У ВНЗ УКРАЇНИ	38
Михайленко Ю.С.	45
ВПЛИВ ТИПУ БАТЬКІВСЬКОЇ СІМ'Ї НА РІВЕНЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	45
Патієвич О.В. ^D	53
МЕТОДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАПИСАННЯ НАУКОВИХ СТАТЕЙ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ СТУДЕНТАМИ МАГІСТРАТУРИ	53
Полозенко О. В.	66
ПСИХОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗЕМЛЕВПОРЯДНИКІВ	66
Федоренко Н.І.	73
ФОРМУВАННЯ АДАПТАЦІЙНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК У СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ	73

УДК 378:373.3

Кипиченко Н. С.*

Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка,
викладач кафедри початкової освіти та методик інституту гуманітарних
дисциплін

**ДІАГНОСТУВАННЯ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ
КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ**

*У статті авторкою проаналізовано результати
експериментального дослідження, спрямованого на діагностування
мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкової школи*

* © Кипиченко Н. С., 2015 р.

до формування комунікативної компетентності під час педагогічної практики.

Ключові слова: діагностування, мотиваційно-ціннісне ставлення, діагностування мотиваційно-ціннісного ставлення, комунікативна компетентність, педагогічна практика, формування комунікативної компетентності майбутніх учителів початкової школи під час педагогічної практики

В статті проаналізовано результати експериментального дослідження, яке було направлено на діагностування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності в час педагогічної практики.

Ключевые слова: диагностирование, мотивационно-ценностное отношение, диагностирование мотивационно-ценностного отношения, коммуникативная компетентность, педагогическая практика, формирование коммуникативной компетентности будущих учителей начальной школы в процессе прохождения педагогической практики

In the article the author analyze the results of the pilot study, which was aimed at diagnosing motivational-value ratio of primary school teachers to formation of communicative competence in the teaching practice.

Keywords: diagnostics, motivational-value treatment, diagnosis motivational-value treatment, communicative competence, pedagogical practice of communicative competence of primary school teachers during teaching practice

Актуальність проблеми. Важливим і складним аспектом фахової підготовки є розвиток у майбутніх учителів початкової школи мотиваційно-ціннісного ставлення до формування комунікативної компетентності. Означений процес є довготривалим і суперечливим, оскільки в сфері пізнання зміни відбуваються повільніше, ніж у зовнішніх виявах особистості. За таких умов важливою для нас є думка С. Мартиненко, яка зазначає, що «у процесі організації навчання доцільно враховувати не лише синкретичний характер системи педагогічних цінностей, але й те, що їх інтеріоризація відбувається не поетапно, не за певною послідовністю, а одночасно» [1, с.190]. Зауважимо, що саме під час педагогічної практики створюються оптимальні умови для цього, адже студенти є активними учасниками навчально-виховного процесу: вони спілкуються з учнями, здійснюють індивідуальний підхід до них, долають бар'єри і конфлікти. Майбутні фахівці мають змогу реально оцінити важливість комунікативної компетентності для успішного навчання школярів, на основі спостережень за роботою досвідчених учителів у них формується власний ідеал педагога.

Вважаємо, що у процесі фахової підготовки необхідно діагностувати мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до формування комунікативної компетентності, що забезпечує ефективність означеного процесу. Структуру

мотиваційно-ціннісного ставлення розглядаємо як взаємодію емоційного, мотиваційного та ціннісного (розуміння значущості, цінності, особливості здійснення) компонентів.

Аналіз досліджень та публікацій засвідчив, що в розвідках В. Бездухова, І. Беха, Н. Волкової, О. Глузмана, О. Дубасенюк, І. Зимньої, С. Мартиненко, Ю. Пелеха, А. Серого, Л. Хомич, Л. Хоружої визначено й обґрунтовано теоретико-методологічні та методичні засади модернізації змістово-технологічного забезпечення формування ціннісно-сислової готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності.

У запропонованій статті, беручи до уваги актуальність окресленої проблеми та зважаючи на ступінь її розробленості, ставимо **за мету** проаналізувати результати експериментального дослідження, яке було спрямовано на діагностування мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності під час педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Експериментальне дослідження складалося з констатувального, формувального та контрольного етапів. Вибіркова сукупність учасників констатувального етапу експерименту становила 377 респондентів денної форми навчання – студентів Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка та педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Всіх учасників об'єднано в контрольні (184 особи) та експериментальні (193 особи) групи. Акцентуємо увагу на тому, що в організації дослідження важливим був вибір діагностичного інструментарію. Методи діагностування мали взаємодоповнювати один одного, бути оперативними, а отримана інформація – адекватною, об'єктивною та достатньою мірою характеризувати мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до формування комунікативної компетентності. У процесі експериментального навчання застосовано такі діагностичні методи, як: психолого-педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, написання творчих робіт, самооцінювання із метою визначення стану задоволеності від педагогічного спілкування, виявлення їхньої зацікавленості у формуванні комунікативної компетентності (емоційний критерій); психолого-педагогічне спостереження та анкетування дали змогу встановити також активність, цілеспрямованість студентів у формуванні означеної компетентності, бажання якомога повніше оволодіти нею, ступінь самостійності у виконанні завдань (мотиваційний критерій); анкетування, тестування для визначення ціннісних пріоритетів, установок у сфері педагогічного спілкування, усвідомленість його значення у професійній діяльності (ціннісний критерій).

Констатувальний етап експерименту було проведено з метою визначення мотиваційно-ціннісного ставлення майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності під час педагогічної практики. Зазначимо, що 38,7% опитаних комунікативну компетентність вважають обов'язковою складовою професійної

компетентності, 62,3% – вважають бажаним, але не обов'язковим компонентом, жоден із респондентів контрольної та експериментальної груп не вважали комунікативну компетентність такою, що не потрібна у професійній діяльності майбутнього вчителя початкової школи. Отримані дані засвідчили, що студенти досить однозначно ставляться до комунікативної компетентності. Водночас розуміння ними значення комунікативної компетентності не завжди є запорукою її сформованості за мотиваційно-ціннісним компонентом. Під час констатувального етапу експерименту було з'ясовано, як майбутні фахівці ставлять до підвищення рівня означеної компетентності, яким чином займаються її розвитком та, які мотиви спонукають їх до цього. Зазначимо, що 5,5% опитаних стверджують, що їй необхідно розвивати для підвищення ефективності педагогічної діяльності, 17,9% – уникнення педагогічних конфліктів, 73,8% – підвищення авторитету серед колег, 2,8% – досягнення власних цілей. Аналіз даних дозволив стверджувати, що респонденти розуміють значущість комунікативної компетентності для особистісно-професійного зростання майбутніх учителів початкової школи, вважають її необхідною складовою.

У зв'язку з попереднім запитанням нас цікавило, наскільки цілеспрямованими й активними є студенти у формуванні комунікативної компетентності. Для цього було запропоновано відповісти на запитання: «Як Ви підвищуєте свою комунікативну компетентність?», яке передбачало відповідь за кількістю вибору, тому загальна сума перевищує 100%.

Аналіз отриманих результатів опитування засвідчив, що 37,2% опитаних знайомляться з літературою, присвяченою проблемам педагогічного спілкування; 39,7% – моделюють ситуації педагогічного спілкування з одногрупниками; 24,6% – намагаються якнайбільше спілкуватися з учнями початкової школи. Водночас лише 12,5% студентів другого курсу консультуються з досвідченими педагогами, 8,3% – виконують спеціальні вправи, 10,8% – застосовують діагностичні методики для визначення комунікативних здібностей і потенційних можливостей. Дослідження засвідчило, що лише 6,4% респондентів переглядають відеозаписи уроків учителів. Занепокоєння викликають також відповіді тих студентів (47,6%), які обрали лише один із запропонованих варіантів. Якісний аналіз анкетування підтвердив, що переважно це стосується другокурсників із низькою академічною успішністю. На нашу думку, вибір опитаних був не випадковий, тому що під час аудиторних занять викладачі університету вимагають якісної підготовки й оцінюють, у першу чергу, вміння знаходити й аналізувати навчальну літературу, висловлювати власну думку щодо прочитаного. Індивідуальні бесіди зі студентами дозволили зробити висновок, що необхідність написання рефератів, курсових робіт, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань не спонукає на належному рівні майбутніх фахівців до співпраці з досвідченими педагогами, спілкування з учнями початкової школи, застосування діагностичних методик, тому студенти–другокурсники продемонстрували саме такі результати.

З метою детальнішого з'ясування провідних мотивів, що спонукають майбутніх учителів початкової школи до підвищення комунікативної компетентності, студентам було запропоновано відповісти на наступне запитання: "Що спонукає Вас до підвищення комунікативної компетентності?". Отримані дані яскраво продемонстрували розподіл пріоритетів. Наявність таких мотивів, як: «дуже хочеться краще, ніж інші, проводити навчальні заняття під час педагогічної практики» пояснюємо тим, 43,4% майбутніх фахівців вважають значним кроком у своєму навчанні її проходження, тому намагаються напружено працювати, щоб здобути репутацію старанного студента; 20,3% відповіли, що цікаво більше дізнатися про особливості та специфіку педагогічного спілкування, комунікативної взаємодії. Ми дійшли висновку, що, спрямовуючи діяльність студентів на формування комунікативної компетентності, необхідно виокремити важливість педагогічної практики в цьому процесі. Для цього ми поставили майбутнім фахівцям запитання: «Яке значення має педагогічна практика для формування Вашої комунікативної компетентності?».

З отриманих даних можемо зробити висновок, що переважна більшість майбутніх учителів початкової школи розуміють значення педагогічної практики та достатньо вмотивовані на її проходження, хоча у них переживають різноманітні емоції, більшість із яких є позитивними. Водночас варто зазначити, що 12,7% майбутніх педагогів зауважили, що відчувають страх перед спілкуванням із батьками учнів, а 8,2% – соромляться, їм здається, що вони (батьки) не сприймуть їх серйозно і будуть скептично ставитись.

Узагальнені дані стану діагностування мотиваційно-ціннісного ставлення мають такий вигляд: у переважній більшості майбутніх фахівців, як експериментальних (52,7%), так і контрольних (52,2%) груп на достатньому рівні сформовано емоційний критерій означеного ставлення. Щодо ціннісного, то лише 21,6% респондентів експериментальних та 26,9% контрольних груп мають середній рівень, 50,0% і 43,3% – достатній, а 24,3% і 23,9% – елементарний. Сформованість за мотиваційним критерієм означеного компоненту є найнижчою. В експериментальній групі: 2,7% мають високий рівень, 20,3% – середній, 55,4% – достатній, 21,6% – елементарний; в контрольній групі: 1,5% – високий рівень, 17,9% – середній, 55,2% – достатній, 25,4% – елементарний.

Отже, нами з'ясовано, що за визначеними критеріями сформованості мотиваційного ціннісного ставлення високий рівень мають 3,9% осіб контрольних груп і 3,2% експериментальних; середній – 25,4% респондентів контрольних груп і 24,8% – експериментальних; достатній – 50,3% студентів контрольних груп і 52,7% – експериментальних; елементарний – 20,4% майбутніх фахівців контрольних груп і 19,3% – експериментальних.

Реалізація мети формувального етапу експерименту здійснювалась на основі оновлення змісту, вдосконалення форм і методів формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців під час практики, спрямованості її завдань на розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення

студентів до формування означеної компетентності, забезпечення суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії. Організація практичної роботи студентів експериментальних груп під час формувального експерименту полягала в поєднанні традиційного та запропонованого способів формування комунікативної компетентності у процесі педагогічної практики. На проміжних етапах здійснювалося діагностування сформованості комунікативної компетентності студентів, корекція умов її формування, контроль і проектування ефективних шляхів удосконалення досліджуваного процесу. Нами враховано й те, що досліджуваний процес є тривалим і динамічним, тому ним охоплено декілька етапів, зокрема, інформаційний, аксіологічний і перетворювальний. Зазначимо, що під час виокремлення цих етапів ми брали за основу наукове бачення Ю. Пелеха і Л. Хоружої [2; 4].

Інформаційний етап (навчальна (психолого-педагогічна) практика, III курс, V семестр), під час якого відбувається перше знайомство студентів із учнями початкової школи. Звичайно, вони більше спілкуються з учителями початкової школи, ніж зі школярами, адже зазначений вид практики передбачає психолого-педагогічне спостереження за організацією навчально-виховного процесу в першому класі. Майбутні фахівці на рівні «значення для мене» осмислюють гуманістичні цінності та позитивні соціально-ціннісні установки в педагогічному спілкуванні, осмислюють значення та цінність комунікативної взаємодії з учнями, тобто у їх свідомості утворюється особистісний смисл. На цьому етапі практиканти адаптувалися до умов навчально-виховного процесу початкової школи, формували особистісні стосунки з викладачем, учителями. У процесі такого дослідження у тих, хто входив до експериментальних груп, сформувався переважно середній (42,8%) і достатній (21,4%) рівні мотиваційно-ціннісного ставлення, з'явилось усвідомлення гуманістичних цінностей та позитивних соціально-ціннісних установок у педагогічному спілкуванні, прагнення достатньою мірою оволодіти комунікативною компетентністю, уявлення про власний комунікативний потенціал. Однак, характеризуючи сформованість ціннісного ставлення до означеної компетентності, варто зазначити, що найбільш вираженими були емоційний та ціннісний критерії та дещо меншою мірою – мотиваційний.

Зауважимо, що виділялася група студентів, у яких цей процес відбувався уповільнено, вони потребували більше часу для того, щоб усвідомити цінності педагогічного спілкування, переглянути та переосмислити своє бачення на власний ідеал учителя початкової школи. На нашу думку, суттєве значення у процесі розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до формування комунікативної компетентності має успішність проходження педагогічної практики. По-перше, тому, що цей інтегрований показник характеризує також мотивацію студента, яка, як уже зазначалось, складає загальний мотиваційний фон, на якому відбувається формування зазначеного компонента. По-друге, перші невдачі під час педагогічної практики ведуть до зниження бажання працювати в школі, розчарування та песимістичного настрою. На такому негативному емоційному фоні частково

втрачаються інтерес і бажання оволодівати комунікативною компетентністю. У зв'язку з цим нами визначено проходження навчальної (психолого-педагогічної) практики як кризовий момент у формуванні мотиваційно-ціннісного ставлення до комунікативної компетентності.

Отже, за своєю значущістю і результативністю перший (початковий) етап навчання був досить насиченим і важливим періодом, який багато в чому визначав успішність подальшої діяльності. Вирішивши основне завдання – формування необхідного мотиваційно-ціннісного ставлення, було створено передумови для переходу до другого(основного) етапу формування комунікативної компетентності.

На *аксіологічному етапі* (педагогічна (літня) практика, III курс, VI семестр) відбувається мотиваційно-ціннісне самовизначення студентів, формується ціннісне ставлення до ідеалу вчителя початкової школи у площині педагогічного спілкування. Важливим за такого підходу є також те, що смисловий досвід, побудований на основі «присвоєння» ціннісний, охоплюючи когнітивний, – шляхом засвоєння знань із педагогічного спілкування під час аудиторних занять, актуалізується у нових діях, надаючи їм мотиваційно-ціннісного спрямування, тобто відбувається перетворення теоретичних знань на знання-цінності, формуються переконання.

Аналіз наведених даних, а також підсумок психолого-педагогічних спостережень, бесід зі студентами, викладачами, учителями початкової школи, самооцінювання та звітної документації, матеріалів експертизи дають підставу стверджувати, що комунікативна компетентність найбільш інтенсивно формуються в умовах цілеспрямованого активного залучення студентів до педагогічного спілкування під час практики, що саме стимулює розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення до формування означеної компетентності.

Щодо студентів контрольної групи, то у них, звичайно, поступово з'являється орієнтація на формування комунікативної компетентності, що пов'язано з вимогами освітнього процесу, але переважна більшість майбутніх педагогів потребує стимулювання від викладачів та вчителів початкової школи. Це є однією з причин того, що інтерес до означеного процесу – незначний або взагалі відсутній. Основними мотивами для студентів цієї категорії є бажання отримати схвалення, уникнути поганої оцінки, почуття обов'язку тощо. У свою чергу, систематичний розвиток мотиваційно-ціннісного ставлення до формування комунікативної компетентності у студентів експериментальної групи забезпечує більший відсоток майбутніх фахівців із високим та середнім рівнем сформованості комунікативної компетентності за мотиваційно-ціннісним компонентом.

Перетворювальний (педагогічна (виробнича) практика, IV курс, VII–VIII семестри) характеризується тим, що особистісні мотиваційно-ціннісні новоутворення у свідомості студентів спонукають їх до осмисленого цілеспрямованого опанування необхідними знаннями, вміннями і навичками для здійснення комунікативної взаємодії, відбувається вибір методів і

способів її оптимізації. Динамізм означеного процесу залежить також і від постійної педагогічної корекції та управління викладачами діями студентів.

Варто зазначити, що специфіка третього етапу полягала у збільшенні значущості індивідуальних форм роботи зі студентами, що спонукало зростати рівень сформованості комунікативної компетентності та характер труднощів. З'явилася реальна можливість забезпечити кожному студенту змогу визначити свої комунікативні якості, рівень володіння комунікативними вміннями. За таких умов досить цікавим є ведення блогу студента-практиканта, в якому відбувається систематична вербалізація думок, почуттів, емоцій майбутніх фахівців, відбувається зворотній зв'язок від викладачів, учителів початкової школи, що створює сприятливі умови для руйнування стереотипів неадекватного самосприйняття, збільшення комунікативного потенціалу. Варто зазначити, що наприкінці формувального етапу експерименту зріз стану мотиваційно-ціннісного ставлення студентів контрольних та експериментальних груп до формування комунікативної компетентності виявив значну позитивну динаміку.

Висновок. Таким чином, результати експериментального навчання переконливо довели, що стан розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення в майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності під час педагогічної практики експериментальних груп підвищився: високий рівень був характерним для 41,8% респондентів експериментальних і 24,4% контрольних груп; середній відповідно – 48,5% і 38,3% студентів; достатній – 7,3% і 29,4% осіб; елементарний – 2,4% і 7,9% майбутніх педагогів.

Список використаних джерел

1. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / С.М. Мартиненко. – К. : КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2008. – 434 с.
2. Пелех Ю.В. Ціннісно-смысловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : [монографія] / Ю.В. Пелех; за ред. М.Б. Євтуха. – Рівне: Тетіс, 2009. – 400 с.
3. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: [монографія] / Л.О. Хомич. – К.: Магістр-S, 1998. – 201 с.
4. Хоружа Л.Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія] / Л.Л. Хоружа. К. : «Преса України», 2003. – 319 с.